

Foto: D. ŠVARC

B. BARANOVIČ, B. UMEK, A. KUMER

VESNA JURCA TADEL

Presladka limonada

Vinko Möderndorfer se v svoji slovenski limonadi loteva satiričnega prikaza slovenske politične scene. S povsem verjetno zgodbo o boju za oblast, ki je sama sebi namen, poskuša Slovincem poddržati ogledalo, da bi v njem zagledali svojo pravo podobo. Čeprav je Möderndorferjeva limonada oslajena s precejšnjo dozo humorja, pa je njegov glavni namen očitno le, da svojemu narodu pokaže, kako skrajno beden je – ta namen potrjujeta tudi oba članka v gledališkem listu, ki naj bi legitimizirala avtorjev in v tem primeru tudi režiserjev koncept. Ob tem se takoj zastavi kup vprašanj – od žanrske koherentnosti in ustreznosti do dejanskega doseženega učinka. Glavno vprašanje pa je, ali si ni morda avtor sam s tem spojem sladko-kislega naredil medvedje usluge.

Limonada Slovenica, komedija v treh dejanjih z epilogom, je sicer precej spretno napisano dramsko besedilo. V njej lahko najdemo sledi dolgoletnega avtorjevega praktičnega dela v gledališču, saj je sestavljena iz obilice lahko razberljivih elementov različnih dramskih tekstov, s katerimi je avtor do sedaj že imel opravka. Osnovna struktura situacijskih komičnih zapletov je na primer vzeta iz Feydeaujevih bulvark; eden od osnovnih zunanjih dramskih motivov oziroma serija mizanscenskih rešitev, ki jih ta omogoča – slepota glavnega

junaka –, je vzet iz Shafferjeve *Črne komedije*; plejada mizernih šentflorjančnikov nam je znana iz raznih Cankarjevih tekstov, tako kot tudi njim nasproti stoječi glavni junak »Slovenca iz tujine«, ki je po funkciji nekakšen na glavo postavljen Peter iz Šentflorjanske doline. In tako dalje.

Slovenska politična scena, kot jo vidi Möderndorfer, pa je videti takole: Na eni strani imamo večnega predsednika Počivavška, simpatičnega populističnega šefa vladajoče stranke, ki se po petih mandatih naenkrat znajde pred zanj povsem nepričakovano in osupljivo možnostjo, da bi se moral umakniti s predsedniškega položaja, saj je bil izid glasovanja 50 : 50. Ob strani mu stoji obvezna fatalka, tajnica Magdalena, perspektiven kader, kot pravi avtor, kar v političnem žargonu predvideva hladnokrvno korakanje skozi postelje in prek trupel, sicer pa skoraj nekoliko enigmatična in ne povsem dosledna figura. In pa (angel) Gabriel, zapostavljeni Počivavškov tajnik, čigar usluge vsi jemljejo malo preveč za samo po sebi umevne, zato se njegova intimna pokončna drža izkaže tako, da za blagor naroda izda svojega nehvaležnega gospodarja.

Na drugi strani so trije predstavniki opozicijskih strank – Kremžar, Primožič in Grandovčeva –, ki naj bi predstavljali tri različne opozicijske drže, vendar so premalo individualizirani, tako da učinkujejo bolj ali manj kot enoten blok. Njihov edini motiv, enako kot Počivavškov, je pač prevzem oblasti. Kaj bojo s to oblastjo počeli, ko/če jo bojo enkrat imeli, pa tako ali tako ni pomembno, saj je ljudstvo itak neumno (kot pravi Kremžar: »Demokracija je sicer kar v redu stvar, ampak ljudje, ljudje so butasti!«) in ga je mogoče v nedogled vleči za nos.

Na tretji strani pa je glavni junak, nevtralna figura, profesor ekonomije Vasilij, ki ga politika na začetku načeloma tako malo zanima, da ni niti pristaš sredinske opcije, kot se pritoži Magdalena. Njegovo popolno nevtralnost omogoča – tipično – dejstvo, da prihaja iz tujine: Slovenec, študiral v Ameriki, naredil uspešno kariero, da mu je sam Clinton lastnoročno izročil nagrado, zdaj pa naj bi napisal knjigo o tranzicijski ekonomiji, zato se po dvajsetih letih vrača v domovino. Spremlja ga zvesti tajnik in pomočnik, ameriški študent Alan, ne navadna figura, čigar glavna – in precej nehvaležna – funkcija je, da vzbuja smeh s svojo popačeno slovenščino. In na koncu sta tu še Vasilijeva starša, smešni klišejski duet zakoncev, ki vdano ljubezen drug drugemu izkazuje tako, da se večno pričkata zaradi najbanalnejših malenkosti, sinu pa tako, da ga še pri štiridesetih obravnavata kot neobglenega otročička.

Ko imamo pred sabo tak zbir dramskih oseb, se fabula ponuja kar sama od sebe. Počivavšek hoče seveda za vsako ceno ostati na oblasti, in opozicijski trio hoče za isto ceno priti na oblast; noben od njih pa noče novih volitev, saj je njihov izid za vse še bolj tvegan. Ne preostane jim torej drugega, kot da neumnim volilcem ponudijo tretjega kandidata: nedolžnega Vasilija, ki bi ga zlorabili za to, da bi v naslednjem mandatu toliko bolj zanesljivo lahko spet zavladali (Počivavšek) oziroma prišli na oblast (opozicija). In tako se vsak zase poženejo v novačenje Vasilija, ne da bi vedeli drug za drugega.

Od tu naprej se zapleti nizajo z bulvarsko vrtoglavo naglico. Tipičen za to je na primer prizor, v katerem se vsi naenkrat znajdejo pri Vasiliju, ko ga pridejo prepričevati in se morajo drug pred drugim skrivati. Vmes pride tudi do obveznega ljubezenskega zapleta (brezupen poskus zveze med poštenim, slepim Vasilijem in oportunistično Magdaleno), zaradi katerega si Vasilij že skoraj umaže roke s politiko. Škandaloznemu propadu poskusa njegovega sodelovanja z opozicijo pa sledi seveda končno dvojno razkritje. Na eni strani zaslepljeni opozicijski borci za oblast šele zdaj ugotovijo, da je Vasilij slep in torej zanje neprimeren kandidat, na drugi pa se izkaže, da je bilo novačenje Vasilija le del zapletene intrige sekretarke Magdalene, ki je s tem spretno pripeljala na oblast svojega šefa Počivavska.

Čisto mogoča, spretno izpeljana in dovolj privlačna fabula torej – in vendar ostane po njenem branju, zlasti pa po ogledu njene krstne uprizoritve v Slovenskem ljudskem gledališču Celje, nekako neprijeten priokus. Zakaj?

Najbrž je vse odvisno od zornega kota. In od horizonta pričakovanja. Tako zorni kot kot horizont pričakovanja pa sta seveda po definiciji subjektivna stvar. Najnovejše dramsko besedilo Vinka Möderndorferja, za katerega je požel nagrado natečaja za zlahtno komedijsko pero, ki jo razpisuje Slovensko ljudsko gledališče v Celju, je seveda mogoče razumeti tudi tako, kot sta ga brala dramaturg krstne uprizoritve Kristof Dovjak in avtor apoteotičnega članka v gledališkem listu Taras Kermauner.

Oba v njem z izrazito naklonjenostjo najdevata elemente, ki naj bi nadaljevali tradicijo Cankarjeve družbene satire, Kermauner pa ga poimenuje celo »Feydeaujev dedič« – čeprav bi morda kdo drug, ki bi bil tekstu oziroma avtorju manj naklonjen, to nadaljevanje tradicije lahko tudi kako drugače ožigosal ... V isti sapi Dovjak že vnaprej vsakogar, kdor bi si drznil imeti kakšen pomislek zoper tekst, okarakterizira kot »slovenčeljskega vsevednega pikolovca«. To, da se postavi v bran *Limonadi Slovenici* samo zaradi njenega žanrskega podnaslova »komedija« – ker je pač znano dejstvo, da je del slovenske gledališke kritike komediji izrazito nenaklonjen oziroma verjetno zanjo preprosto nima posluha –, je pač dokaj čudاشko stališče. S tega zornega kota bi torej morali zares prav vsako slovensko komedijo hvaliti, ne glede na njeno kvaliteto; če je ne, pa smo, po Dovjakovo, »zaslepljeni z apriorističnim kvazistandardiziranim bliščem« ... (?)

Tako Dovjak kot Kermauner pa, potem ko najdeta očitne Möderndorferjeve vzore, pozabita pogledati, kaj vse te nabrane elemente drži skupaj – z drugimi besedami, ali je lepilo dovolj trdno, da je na novo sestavljena celota koherentna. Sicer pa se strinjata glede končnega sporočila igre. Naj navedem samo nekatere skrajno mračne ugotovitve: »Na slovenski sceni ni ničesar, kar bi vsaj minimalno utemeljevalo vero v življenje ali v drugega«, »Slovenski svet je svet sleparjev in slepcev« (Kermauner) ali: »Slovenci smo v Möderndorferjevi *Limonadi Slovenici* še enkrat 'potomci svojih dedov', prikazani nismo več do vratu v dreku, ampak nas sploh ni več na površju – pod zaščito nas lahko vzame samo še Saša Einsiedler – slovenska mati ptujška, potešijo pa nas fotografije punc

z A-kanala, ki skupaj s sloganom 'Končno sva sama' visijo nad pisoarji. Ljudi je treba manipulirati, tudi ko ščijejo.« (Dovjak) ...

Precej specifičen zorni kot. Z drugačnega zornega kota in drugačnim horizontom pričakovanja pa je mogoče *Limonado Slovenico* videti povsem drugače. V prvi vrsti kot zbir izrazito klišejskih posameznih situacij in množice tako imenovanih »občih mest«, ki marsikdaj delujejo nekoliko prisiljeno, pač izrazito v funkciji »smejlnih točk«. Tako poimenuje Jure Gantar v svoji analizi dramaturgije smeha (J. Gantar, *Dramaturgija in smeh*, Knjižnica MGL; 1993) tista mesta v dramskem besedilu, pri katerih avtor predvidi smeh v dvorani. Taka mesta so na primer precej za lase privlečeni »ljubezenski prepirčki« med Vasiljevima staršema (prizor, ko vsak po svoje opišeta lastno ohcet, sploh ni smešen, ampak prej neverjeten); nenehno Alanovo posiljevanje vseh gostov z limonado; prepogosto Počivavškovo omenjanje pošiljanja cvetja Gabrielovi ženi; motiv Počivavškovih rdečih nogavičk; Alanova smešna angleška slovenščina ter primorski in dolenski dialekt, v katerih zavijata Vasiljeva starša ...

Kot točno opozarja Gantar, je gledalčev užitek v neposrednem sorazmerju z energijo, ki jo je vložil v razvozlanje potencialnega komičnega elementa. Oziroma z drugimi besedami: »Če gledalci ugotovijo, da jim nekdo poskuša prodati stare in poceni vice, se počutijo prevarane in se nočejo smejati.« (str. 27) Toliko bolj zato na primer izstopa zares smešen in duhovit prizor, ko se Počivavšek in njegovi trije nasprotniki, ki se sicer nenehno zbadajo, naenkrat združijo v najbolj složnem prijateljskem vzdušju in začnejo z užitkom načrtovati »pogajanja«, ki so jim v resnici le izgovor za dobro večerjo na račun davkoplačevalcev. V tem kratkem prizorčku vsi ti liki, ki so sicer groteskno karikirani, naenkrat postanejo popolnoma verjetni in čisto človeški. In to je morda ena glavnih motčih značilnosti *Limonade Slovenice*, ki pride še bolj kot v samem tekstu do izraza pri njegovi uprizoritvi; namreč pretiranost vseh likov in mnogih situacij – pretiranost, ki je v bistvu povsem odveč.

Krstna uprizoritev, ki jo je zrežiral sam avtor, vse nastavke karikiranja še potencira. Tudi likovna podoba je taka. Scena (Tomaž Marolt) je s svojo aluminijasto bleščavostjo vse prej kot primeren okvir za vsa zahtevana prizorišča. Kostumi (Alenka Bartl) pa so v svoji grotesknosti in popolnem pomanjkanju prave mere na trenutke celo moteči (sekretarka Magdalena na jutranjem delovnem sestanku nosi kostum, ki je skoraj bolj slovesen kot kasnejša večerna toaleta; napačne informacije daje tudi bizarno Primožičevo zeleno oblačilo, ki ne sodi nikamor; najhuje pa je, kadar naj bi v slovenskem gledališču kdo nosil kako obleko znanega italijanskega kreatorja – in Počivavškov »Versace« je precej strašen primer). Skratka, namesto da bi nam prizorišče in kostumi dali vedeti, da bo to igra, ki se bo tikala nas, saj bojo v njej nastopali nam znani (oziroma prepoznavni) ljudje v prepoznavnih situacijah, začnemo z distanco opazovati, kaj se na odru dogaja.

In limonadni nesporazum postaja vedno globlji. Vedno bolj ko se predstava trudi biti smešna, vedno bolj se kristalizira spoznanje, da so edino pristni, ver-

jetni in zanimivi tisti trenutki/detajli/replike, ki zazvenijo v povsem drugačnem tonu – tonu realistične igre, ki se gledalca čisto drugače dotakne kot pa šmira in spakovanje. Kako za lase privlečen je na primer lik Alana (David Čeh), ki izpade s svojim frivolnim mesarjenjem slovenščine in nepotrebnim pripravljanjem limonade precej čudaški tič – in kako naraven je v tistih trenutkih, ko se zresni! Enako nepotrebno pretirana je tudi sekretarka Magdalena (Manca Ogorevc), ki ji lahko verjamemo v enem samem hipu – ko spozna, da je Vasilij slep. Štirje politiki (Stane Potisk kot Počivavšek, Renato Jenček kot Kremžar, Zvone Agrež kot Primožič in Maja Štromar kot Grandovčeva), kot rečeno, zares zaživijo samo, ko načrtujejo žur; sicer pa so trije opozicijski dokaj medli in nezdiferencirani, medtem ko Potisku bistveno primanjkuje kučanovsko simpatičnega populizma. Bruno Baranovič in Anica Kumer v vlogi Vasilijevih staršev dodobra izkoristita edino možnost – komičnost dialektov –, ki jima jo ponuja besedilo (za kar sta požela celo aplavz na odprti sceni). Poglavje zase pa sta tajnik Gabriel (Drago Kastelic) in seveda Vasilij v interpretaciji Bojana Umka. Medtem ko prvi natančno in diskretno odigra človeka v večnem ozadju s svojevrstno moralno držo, je drugi osrednja figura celotne igre in katalizator vsega dogajanja. Za lik slepega Vasilija (motiv slepote ima za Möderndorferja dvojno uporabno vrednost: kot metafora in kot element, ki omogoča situacijsko komiko) sta značilni distanciranost od slovenske realnosti, kar omogoča njegovo naivnost, in pa pasivna drža, ki, paradoksalno, sproža akcijo in razgaljenje vseh ostalih. Umek je to zelo zahtevno vlogo odigral z izjemno prezenco, svojevrstnim mirom in notranjo intenzivnostjo: njegov Vasilij je edini dajal slutiti, koliko boljša bi predstava lahko bila, če bi se izognila ceneni komičnim učinkom.

Naj za konec citiram samega avtorja (iz ust študenta Alana): »Vi bi vsi hoteli, da bi bila limonada sladka. Ampak limonada ni sladka. Limonada je zato, da je kislá. Vi bi radi kisló, ki pa mora biti sladko. Zelo sladko. To je ves vaš štos! Takšni ste vi ljudje!« Tako kot vidi Slovence ameriški študent, vidim jaz *Limonado Slovenico*: kot dramó, ki bi lahko Slovincem celo kaj povedala, če se ne bi ovijala v precej ceneni plašč komedije.

